

Közzététel: 2026. március 30.

A tanulmány címe:

A Központi Statisztikai Hivatal működése a szocialista korszakban (1948–1989)

Szerzők:

LAKATOS MIKLÓS

a Statisztikai Szemle nyugalmazott főszerkesztője

E-mail: drlakatosmiklos@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.20311/stat2026.03.hu0253>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) *Statisztikai Szemle* c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

1. A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
2. A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
3. A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
4. A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Sztj. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
5. A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
6. A 3. a)–c) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„*Forrás: Statisztikai Szemle* c. folyóirat 104. évfolyam 3. számában megjelent, **Lakatos Miklós** által írt, **A Központi Statisztikai Hivatal működése a szocialista korszakban (1948–1989)** című tanulmány (link csatolása)”
7. A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem feltétlenül esnek egybe a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

Lakatos Miklós

A Központi Statisztikai Hivatal működése a szocialista korszakban (1948–1989)*

The operation of the Hungarian Central Statistical Office during the socialist era (1948–1989)

Lakatos Miklós, a Statisztikai Szemle nyugalmazott főszerkesztője
E-mail: drlakatosmiklos@gmail.com

A tanulmány a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) működésének legfontosabb jellemzőit mutatja be a szocialista korszakban, felhasználva a KSH Könyvtárban meglévő eredeti forrásokat, dokumentumokat és az e tárgyhoz tartozó szakirodalmi cikkeket, ismertetéseket. A cikk a témát főleg az összhivatali működésre vonatkozóan, a szakstatisztikák történetét csak érintőlegesen megemlítve, főbb jellemzők köré csoportosítva tárgyalja, kitekintve a Központi Statisztikai Hivatalt körülvevő politikai, társadalmi és gazdasági környezetre.

Kulcsszavak: statisztika, statisztikatörténet, a KSH története

The paper presents the most important characteristics of the operation of the Hungarian Central Statistical Office during the socialist era, using original sources, documents, and related articles and reviews from the HCSO Library. The article discusses the topic mainly in relation to the overall functioning of the office, touching only briefly on the history of specialized statistics, and grouping the main features around key characteristics, with an overview of the political, social, and economic environment surrounding the Hungarian Central Statistical Office.

Keywords: statistics, history of statistics, history of HCSO

* A tanulmány a Magyar Statisztikai Társaság Statisztikatörténeti Szakosztályának 2025. május 29-i rendezvényén elhangzott előadás írásos változata. A szerző ezúton mond köszönetet a KSH Könyvtár korábbi és jelenlegi főigazgatóinak, Fülöp Ágnesnek, Rózsa Dávidnak, Kálmán Ritának, továbbá a könyvtár volt és jelenlegi munkatársainak, Derda Dávidnak, Derzsy Márknak, Horváth Balázsnak, Kovács Csabának, Tóth Árpádnak és ifj. Tóth Árpádnak a történeti dokumentumok felkutatásához nyújtott értékes segítségükért.

Jelen tanulmány a Központi Statisztikai Hivatal működésének legfontosabb jellemzőivel foglalkozik a szocialista korszakban. A kezdő korszakhatárnak választott év, 1948 a politikai változások felgyorsulásával, az egypártrendszer létrejöttével esik egybe. A záró korszakhatár azért lett 1989, mert egy korábbi dolgozatban a rendszerváltozás hatásait már feldolgoztam (*Lakatos, 2017*).

1948-ban a közigazgatásban alapvető személyi változások történtek, aminek folyamánként a KSH vezetése is megváltozott. Az 1945 előtti statisztikai közösséget képviselő Elekes Dezsőt leváltották, helyette Péter Györgyöt, a kommunista párt háború előtti ismert személyiségét nevezték ki 1948 novemberében a hivatal elnökévé. A politikai, a társadalmi, a gazdasági változások ugyanakkor már 1945-től erőteljesen megkezdődtek Magyarországon. Az államosítás a pénzügyek és a gyáripar köztulajdonba vételével indult meg, a folyamat 1949 végén a közepes és kisüzemek, majd 1950 januárjában a nagykereskedelem államosításával tetőzött. Ez a körülmény a Központi Statisztikai Hivatal egész besorolási rendszerét átalakította és új alapokra helyezte, aminek lényege a tervutasításos rendszer létrejötte és annak adatokkal történő kiszolgálása volt.

1. Stratégiai célkitűzések

1948 és 1989 között nem született olyan dokumentum, amely a KSH stratégiai céljait célzott jelleggel összefoglalóan bemutatta volna. Ebben a korszakban a stratégiai jellegű célokat elsősorban – az adott korszak politikai, gazdasági, társadalmi keretei között – a statisztikai törvények, az azokat kiegészítő jogszabályok, valamint a KSH mindenkori elnökeinek és vezető munkatársainak megnyilatkozásai fogalmazták meg.

Péter György volt Keleti Károly után a leghosszabb ideig hivatalban lévő KSH-elnök: 1948-tól 1968-ig, azaz húsz éven át irányította a hivatalt, hatása még az azt követő két évtizedben is nyilvánvaló volt, az általa kialakított hivatali struktúra és a vezetési ideje alatt kinevezett közép- és felsőszintű vezetők révén.

Az 1949-re lényegében befejezett államosítások új helyzetet teremtettek a statisztika számára is. A pártállami kormányzat igyekezett a statisztika és ezen belül

a KSH szerepét is meghatározni. Péter György (1949) a *Statisztikai Szemlében* egy rövid programadó írást jelentetett meg. Ennek legfontosabb megállapítása, hogy a gyakorlati statisztika jelentőségét a tervgazdálkodás szabja meg, és fő feladata a tervteljesítés ellenőrzése és az eredmények vizsgálata. Ugyanakkor már ez a szöveg is kijelöli, melyek azok a részterületek, ahol szükség van a statisztika szerepének meghatározására, például az életszínvonal felmérésére, a népmozgalmi, szociális statisztika korszerűsítésére. Az első évekre főleg a szovjet példa adaptálása volt jellemző, a tervgazdálkodás bevezetése után a statisztikai szervezet országos átalakításával egy központosított statisztikai rendszert hoztak létre, amelynek legfontosabb célja a kormány, a minisztériumok megbízható, gyors és tárgyilagos adatokkal történő ellátása volt (Heincz, 1958).

A Péter György által jelzett stratégiai iránynak megfelelően a kezdeti években főleg a gazdaságstatisztikai adatok begyűjtéséről és felhasználásáról szóltak a statisztikát érintő rendelkezések. A centralizált rendszernek megfelelően a KSH volt a felelőse az általános, több minisztérium feladatkörét érintő adatgyűjtéseknek, ezenkívül a minisztériumok és a nagyobb vállalatok, trösztök is gyűjthettek saját feladatuk ellátásához szükséges statisztikai adatokat. Ez azt jelentette, hogy főleg minisztériumi és vállalati szinten nem vált el élesen a hatósági, illetve a vállalatok működtetéséhez szükséges adatok gyűjtése a tisztán statisztikai célú adatgyűjtéstől. Emellett a KSH- és a minisztériumi adatgyűjtések nem voltak koordinálva. A minisztériumok adatgyűjtéseiben számos módszertani hiányosság volt, és nem voltak kompatibilisek a hivatal által gyűjtött adatokkal. Problémát jelentett, hogy a KSH-nak nem volt módja megvizsgálni és ellenőrizni a vállalati számviteli rendszert, így nem lehetett biztos abban, hogy a vállalati adatok mennyiben adják vissza a valós gazdasági folyamatokat (Zala, 1959).

A hivatal vezetése érzékelte az új beszámolórendszer hiányosságait, ezért arra törekedett, hogy az információkat ne a KSH vagy a minisztérium dolgozza fel, hanem az illetékes szakterületi egység végezze el a feladatot, oly módon, hogy a közben keletkezett összesítéseket küldje tovább. Az adatok begyűjtésének hatékonyságát segítette, hogy 1950–1952-ben kiépültek a KSH helyi szervei, így a hivatal jobban tudta kontrollálni a helyi adatszolgáltatók munkáját, és kapcsolatot tudott tartani a helyi államhatalmi szervekkel oly módon, hogy a megalakult igazgatóságok nem függték tőlük.

Az ország politikai, társadalmi változásaival összefüggésben a KSH vezetése törekedett arra, hogy csökkentse a begyűjtendő adatok számát, a kevesebb információ viszont jobban tükrözze az egyes népgazdasági ágak sajátosságait, és az adatok nyilvánosságra hozása szélesebb alapokra kerüljön. 1956 után ez a tendencia felerősödött, a gazdaságirányítási rendszer megújulásának terve tovább növelte

a sokoldalú statisztikai elemzések iránti igényt, mivel a gazdasági, társadalmi folyamatok valós bemutatása szerves részét képezte az új gazdasági mechanizmus hatékony működésének.

A KSH vezetése az 1960-as és az 1970-es években szorgalmazta a modern statisztikai módszerek (például reprezentatív statisztikai eljárások) elterjesztését, a gazdasági és társadalmi viszonyok sokoldalú vizsgálatát. Az utóbbi téma esetében az 1960-as években jelentősen megváltozott a hivatal vezetésének hozzáállása a népesedés, a társadalomstatisztika és az életszínvonal témájának kezelését illetően, kiegyensúlyozottabbá vált a gazdaságstatisztika és a társadalomstatisztika kapcsolata. Felerősödött az 1948 előtti statisztika történetének vizsgálata iránti igény, számos konferenciát, előadást tartottak a statisztika, ezen belül a KSH több mint százéves történetéről. Az új statisztikai módszerek alkalmazásának lehetőségére nagy hatással volt, hogy a hivatal nemzetközi kapcsolatrendszere az 1960-as években rendkívüli módon kiszélesedett. Nemcsak a KGST statisztikai szervezeteivel, hanem az ENSZ és az Európai Közösség országainak szakmai szervezeteivel is egyre intenzívebbé vált az együttműködés.

A KSH-ban folyó szakmai munka színvonalának emelését jelentős mértékben segítette, hogy 1960-ban megalakult a Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztálya. Ennek ténykedése sokrétű tudományos tevékenységben nyilvánult meg, a KSH-n belüli munka színvonalát emelte, hogy a munkatársaknak a szakosztály fórumot biztosított napi és tudományos tevékenységük bemutatásához. Ez a lehetőség arra inspirálta a hivatal dolgozóit, hogy munkájukban megjelenjenek a tudományos szempontok, új statisztikai módszereket alkalmazzanak és mutassanak be, sőt még arra is volt lehetőség, hogy még nem teljesen kimunkált elméleti és gyakorlati témákat is előadhassanak (*Lakatos, 2023*).

A KSH munkaterhelésének növekedése miatt állandó feladat volt a vezetés részéről, hogy az elvégzendő munkák között sorrendiséget állapítson meg, és az adott időszak legfontosabb feladataira koncentráljon. Jelentős és sorrendiséget feltételező statisztikai apparátust kellett biztosítani azoknak az elemzéseknek az elkészítéséhez, amelyek például a gazdaság hatékony működéséről, a munkaerő-gazdálkodásról, az agrárgazdaságról, az állóeszköz-kihasználtságról, a beruházási készletek alakulásáról szóltak. A növekvő statisztikai igényeket csak a KSH takarékos működtetésével lehetett kielégíteni, ezért e korszak állandó statisztikai céljai közé tartozott az elavult, nem igényelt, esetleg párhuzamos adatgyűjtések megszüntetése, az adatgyűjtések, illetve az adathelyek számának észszerű csökkentése. Ugyanilyen célként fogalmazódott meg a hivatal tájékoztatási tevékenységének racionalizálása, amelyben a túl sokszor ismétlődő, a kívánatosnál terjedelmesebb kiadványok számát igyekeztek csökkenteni és tartalmukat optimalizálni. A KSH adatfeldolgozási tevékenységének fejlesztésében kiemelt feladatot jelentett az adatrögzítés munkafolyamatainak egyszerűsítése, az adatbázisrendszer kiépítése,

igénybevételének felhasználóbarátabbá tétele. Az 1970-es évek társadalomstatisztikával kapcsolatos feladatainak megvalósulását segítette az 1976-tól bevezetett egységes lakossági adatfelvételi rendszer (ELAR) működése, amely biztosította a több szervezeti egység által kezdeményezett adatfelvételek összehangolását, módszertanaik egységesítését és nem utolsósorban magának az adatfelvételnek a végrehajtását. Ez a rendszer több évtizeden át a KSH lakossági adatfelvételeinek alapját képezte.

Az 1970-es évektől rendszeressé váló, jellemzően az adott év januárjában megtartott aktívaértekezleteken részt vettek a KSH elnökségének tagjai, a párt, a szak-szervezet és a KISZ vezetői, a hivatal főosztályvezetői, osztályvezetői és területi igazgatóságainak igazgatói. Az aktívaértekezleteken lehetőségük volt a résztvevőknek arra, hogy kérdéseket tegyenek fel, illetve hozzászóljanak egyes témákhoz. Természetesen minden esetben szó esett a hivatal belső helyzetéről, infrastrukturális ellátottságáról, a dolgozók élet- és munkakörülményeiről, valamint a szakmai fejlődésüket elősegítő oktatásukról, tanfolyami képzésükről. Az előadói beszédekben állandóan előkerült a nyelvtudás fontossága, és annak taglalása, hogy a hivatal milyen erőfeszítéseket tesz a dolgozók nyelvtudásának fejlesztése érdekében. A KSH történetében egyedülálló módon soha nem volt olyan erőteljes a hivatal dolgozóinak lakástámogatása, mint az 1970-es évektől, de különösen az 1980-as években. Szinte mindegyik előadói beszéd foglalkozott azzal, hogy a munkatársak milyen mértékben részesültek a saját lakás megvásárlását segítő hivatali hitel-felvételből, illetve konkrét lakáskiutalásból. Az előadói beszédek végén mindig meg lett említve a hivatali párt-, szak- és KISZ-szervezettel történő együttműködés fontossága.

Az aktívaértekezletek előadói beszédeiben néhány téma többször említésre került. Az életszínvonal vizsgálatának kérdése is gyakran előkerült, állandó téma volt, hogy a KSH vonatkozó eredményei milyen módon kerüljenek a nyilvánosság elé. (Ebben fontos szerepet kapott az *Életszínvonal* füzet sorozat, amelynek első számában elemezték a korábbi időszakok, például az 1960 és 1980 közötti évek életszínvonalának alakulását.) Szó volt arról, hogy egyes témákat ne általánosságban vizsgálják, hanem részleteiben is, ezek közé tartozott például a társadalmi rétegződés, az egyes népgazdasági alágazatok helyzete. Visszatérő témák közé tartozott az ágazati kapcsolatok mérlege, a környezet állapota, a magánkereskedelem, az új típusú gazdasági szervezetek statisztikai szempontú elemzésének kívánalma. Fontos téma volt az ELAR hatékony működésével kapcsolatos felvetések tárgyalása mind adatszolgáltatói, mind adatfelhasználói oldalról. A beszámolókból szó esett arról, hogy a KSH az ország felső vezetését milyen témákban, milyen részletettséggel tájékoztassa az ország aktuális állapotáról. Főleg az 1984 és 1988 közötti beszámolók foglalkoztak ezzel a kérdéssel, tekintettel arra, hogy az ország

romló gazdasági állapota miatt a párt- és állami vezetés újabb és újabb, egyre részletesebb és az okokat feltáró jelentéseket követelt a KSH-tól.

Az 1980-as évek második felének előadói beszédei beszámoltak a KSH romló költségvetési helyzetéről és az ennek következtében előálló konfliktusokról, amelyekbe beletartozott egyes adatgyűjtések megszüntetése, tartalmuk csökkentése, kényszerű szervezeti összevonások elrendelése és nem utolsósorban kisebb mértékű létszámcsökkentés végrehajtása. Az 1988. és az 1989. évi elnöki beszámoló már nagyrészt e nehézségek felsorolásából állt, jelezve, hogy a KSH működése válaszüthoz érkezett, tevékenységének számos elemét meg kell újítani, felelősebb költséggazdálkodásra van szükség mind a statisztikai adatfelvételek tervezése és végrehajtása, mind a KSH létszámgazdálkodása terén. Nyitrai Ferencné elnök 1989. évi utolsó aktívaértekezleti beszámolójában a jövőre vonatkozóan kérte a KSH munkatársi közösségének pozitív hozzáállását és tevékeny részvételét az új típusú feladatok megoldásában.

2. Jogi környezet

A második világháború után a statisztikai szolgálat működésének jogi alapját továbbra is a még hatályban tartott 1929. évi XIX. számú statisztikai törvény biztosította, azonban 1946-tól a Gazdasági Főtanács, majd a Népgazdasági Tanács határozatainak nyomán újraszabályozták a statisztikai szolgálat, illetve a KSH működési rendjét, a beszámolási rendszer új körülményekhez történő igazítását.

1949 októberében megjelent a Népgazdasági Tanács 290/15/1949. NT. számú határozata a KSH működéséről. Ebben a jogalkotó megpróbálta rendezni a KSH és a minisztériumok statisztikai adatgyűjtésekkel kapcsolatos hatásköreit. Kimondta, hogy a KSH az országos jelentőségű, több minisztériumot érintő adatgyűjtésekért felelős, a részterületek adatfelvételei pedig a szakigazgatási szervek (minisztériumok vagy alsóbb szintű szervezetek) feladata.

A Népgazdasági Tanács rövid időn belül, 1950 első felében kiadta a statisztika egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 443/23/1950. NT. számú határozatát. Ennek célja az volt, hogy a KSH munkáját operatívabbá tegye, a gazdaságstatisztikai megfigyelések színvonalát emelje, a statisztikai adatgyűjtések körét kiszélesítse és a párhuzamos statisztikákat megszüntesse.

A döntéshozók és a KSH folyamatosan értékelték az első év adatgyűjtési tapasztalatait, és a gyakorlati munkafolyamatok elemzése is azt mutatta, hogy a kezdeti centralizálás után decentralizálni kell a statisztikai munkát. A Népgazdasági

Tanács 21/2/ 1951. NT. számú határozata rendelkezett erről a kérdésről. Ennek lényege az volt, hogy az alsó államigazgatási szervek és gazdasági egységek (vállalatok, intézetek, hivatalok stb.) adatait a hivatal ne közvetlenül gyűjtse be feldolgozásra, hanem az adatokat az alsóbb szervek útján, az illető szakterület egész igazgatási vonalán végigfuttatva juttassák a szakminisztériumokhoz és azokon keresztül a KSH-hoz.

Még a pártállam kezdeti, legkeményebb korszakában is a vezetésnek igénye volt a valós statisztikai adatszolgáltatásra. Példaképpen említhetők a fenti határozat azon pontjai, amelyekben szó van arról, hogy minden olyan cselekedet vagy kísérlet, amely arra irányul, hogy az adatokat elferdítse vagy az adatot szolgáltató szervezet működésére vonatkozó információkat megszüpítse és a felsőbb szerveket ilyen módon megtéveszse, a tervgazdálkodás sikerét veszélyeztető bűncselekmény.

Szovjet példákra is hivatkozva a KSH vezetése elérte, hogy 1950 és 1952 között kiépüljenek a hivatal helyi szervei. Első lépésként a 290/15/1949. NT. számú határozat szólt a KSH megyei kirendeltségei megalakításának szükségességéről, majd a 318/18/1949. NT. számú határozat részletesen szabályozta a hivatal vidéki (megyei) kirendeltségeinek megalakítását. A következő lépés az volt, hogy a Minisztertanács 2021/6/1952. (II.24) MT. sz. határozata alapján 1952 áprilisában – megelőzve az 1952. évi statisztikai törvény elfogadását – elkezdődött a KSH megyei, járási, városi hálózatának megszervezése. A szervezeti változtatások végrehajtási rendelete 1952. március 25-én jelent meg (91/180/1952. BM–KSH. számú) (*KSH, 1998*). E jogszabály szerint a hivatal területi szervei megyei igazgatóságokból, valamint járási és városi felügyelőségekből álltak. A megyei igazgatóságok irányítását a KSH központja, a járásokéit és a városokéit a megyei igazgatóságok látták el (*Holka, 2017*).

A pártállami rendszer kialakulásával sokáig nem volt tartható, hogy a statisztikai munka az 1929. évi XIX. számú törvény alapján szerveződjön, ezért 1952 őszén az Országgyűlés új statisztikai törvényt fogadott el (1952. évi VI. törvény). Ez nagy súlyt helyezett a statisztikai munka ellenőrzésére, a valós adatok előállításának kötelezettségére, és nem teljesítés esetén büntetéssel fenyegetett. A törvény hiánypótló jelleggel viszonylag részletesen szólt a pártállami korszakban kisebb-nagyobb módosításokat magában foglaló statisztikai adatszolgáltatás rendjéről, kiemelve ebben a KSH szerepét, törekedve a beszámolási rendszer fogalmi apparátusának egységesítésére. A törvény a statisztikai beszámolórendszer összeállítását a KSH-ra bízta, de a kialakított rendszert a Minisztertanácsnak kellett jóváhagynia (10. §). A törvény szólt a statisztikusok képzéséről és vizsgarendjéről, szintén a KSH-ra delegálva e téma fölötti felügyelet jogát (14. §). A pártállami berendezkedésnek megfelelően a törvény igen szűkszavúan beszélt a statisztikai

adatok nyilvánosságáról, kimondta, hogy statisztikaiadat-összeállítás csak a KSH engedélyével hozható nyilvánosságra (13. §).

A törvény egyik legnagyobb hiányossága, hogy nem szólt az egyedi adatok védelméről, nem tartotta fontosnak e kérdés szabályozását. Tudatosan hatályon kívül helyezte az 1929. évi XIX. statisztikai törvénynek e témát érintő szabályozását, indoklása összefüggésben volt a pártállam első korszakának erős dogmatikus szemléletével (*Lakatos, 2000*).

A törvény indoklása és parlamenti vitája alapján látható, hogy a jogalkotó a tervgazdaság és a gazdasági folyamatok statisztikai igényeit helyezte előtérbe (*Keller, 2022*), a statisztikai szolgálat ugyanolyan centralizált volt, mint az akkori államszervezet. A tervutasításos rendszert követve az adatáramlás és -feldolgozás piramisjellege (vállalat, tröszt, igazgatóság, minisztérium; járás, megye, ország) az uralkodó, a büntető rendelkezések szigorúak, a kihágás mellett megjelent a statisztikai büntetés is, szigorúan korlátozták az adatok publikálását (*Végyvári, 1992*).

Nagy hiányossága a törvény bevezetésének, hogy végrehajtási utasítás nem jelent meg, ami jelentős bizonytalanságot okozott a törvény szövegének gyakorlati alkalmazásában, a részletkérdések szabályozásában (*Heincz, 1958*). A társadalmi-gazdasági változások révén hamar kiderültek az 1952. évi VI. törvény hiányosságai, ezért a Gazdasági Bizottság 1957. és 1958. évi határozatai próbálták kezelni a törvény végrehajtásával kapcsolatos problémákat, mintegy pótolva a végrehajtási rendelet hiányát.

Az új gazdaságirányítási rendszer megváltozott igényeire reagált a Gazdasági Bizottság 33/1967. számú határozata a gazdasági folyamatokra vonatkozó adatszolgáltatás és a számvitel egységes szabályozásáról. Ezek a szabályok többek között azokat a gyakorlati tapasztalatokat tették állami normává, amelyeket az állami statisztikai szolgálat az adatgyűjtések és adatfeldolgozások során 1957 és 1967 között felhalmozott, továbbá megfogalmazták az új gazdasági mechanizmus által elvárt statisztikai adatszolgáltatással kapcsolatos igényeket (*KSH, 1998*).

A hivatalnak 1968-ig nem volt olyan hivatalos lapja, amely tájékoztatta volna a KSH és az irányítása alá tartozó intézmények vezetőit, dolgozóit az irányadó jogszabályokról és belső rendelkezésekről. A hiányosság pótlásaként a hivatal 1968. április 1-jén elindította a *KSH Tájékoztató* néven megjelenő belső hivatalos tájékoztató időszak kiadványát, a külső partnerek tájékoztatását pedig az 1974 elejétől induló *KSH Statisztikai Közöny* kiadásával oldotta meg.

Az államigazgatás korabeli vezetése érzékelte, hogy a KSH elnökének státusát, jogi rendelkezéseinek mikéntjét valamilyen módon rendezni kell, hiszen az 1952. évi VI. törvény e problémáról sem adott megnyugtató megoldást. A helyzetet tisztázta valamennyire egy 1968-ban hozott törvényerejű rendelet, amely

államtitkári tisztséget létesített, ezzel egyidejűleg a Népköztársaság Elnöki Tanácsa (az államfői hatáskörben eljáró testület) Péter Györgyöt, a KSH elnökét államtitkárrá nevezte ki, ami növelte a hivatal elnökének tekintélyét, felelősségét és hatáskörét. A korábbi helyzettel szemben a KSH elnöke nemcsak a kormánynak, hanem közvetlenül az Országgyűlésnek is felelős lett, esetenként tanácskozási joggal részt vett az Országgyűlés ülésein, a hivatal tevékenységéről beszámolt az Országgyűlésnek. A KSH elnökének rendelkezései 1968-tól – a statisztikát érintően – az állami szervekre, vállalatokra, szervezetekre és egyéb gazdálkodó szervekre kötelezők voltak, amelyeket a hivatalos lapban közzé kellett tenni.

Ezt követően a statisztikai jogalkotásban fontos szerepet kaptak a KSH elnökének államtitkári rendelkezései. A rendelkezések megjelenései viszonylag ritkák voltak, és csak a statisztikai rendszert érintő legfontosabb szabályokra, illetve egy-egy kiemelt témával foglalkozó rendelkezésekre vonatkoztak. Általában véve a szélesebb kört érintő államtitkári rendelkezéseket a KSH-elnöki utasítások pontosították, egyértelműsítették.

Már a döntéshozók számára is nyilvánvalóvá vált, hogy az 1952. évi VI. számú törvény a gazdasági és társadalmi életben bekövetkezett változások folytán fokozódó mértékben elavulttá vált. Az 1971-ben elkezdett törvény-előkészítési munka eredményeként az Országgyűlés elfogadta a statisztikáról szóló 1973. évi V. törvényt. Az új törvény alapvető célkitűzése az összehangolt egységes statisztikai rendszer alapjainak megteremtése volt. A statisztikai tevékenység három egymással összefüggő rendszerbe szerveződött: az állami statisztika rendszere a központi statisztikára (a KSH szervezésében), az igazgatási statisztikára (a minisztériumok irányításával), valamint az állami statisztikán kívül álló szervek önkéntes adatszolgáltatásaira épült. Az elfogadott törvény pozitívumai közé tartozott, hogy – az 1952. évi VI. törvénnyel szemben – rendelkezett az egyedi adatok védelméről, és nagy gondot fordított arra, hogy részletszabályozással egyértelművé tegye az új statisztikai törvény rendelkezéseit, aminek érdekében megjelent a törvény végrehajtását szabályozó 27/1973. (X.12.) számú minisztertanácsi rendelet és a KSH elnökének 1/1974. (VIII.10.) KSH. számú rendelkezése a statisztikai adatgyűjtésekről és adatszolgáltatásokról szóló szabályzat kiadásáról. Az új statisztikai törvény értelmében a KSH feladatai nem voltak csupán az adatgyűjtések koordinálására leszűkíthetők, feladatainak ki kellett terjednie a statisztika egyéb területeire is, úgymint az adatfeldolgozásra, az adattárolásra, a fogalmak egységesítésére, illetve a tájékoztatásra.

A modern statisztika kialakulásától kezdve, anélkül, hogy ezt tételes dokumentumba foglalták volna, fokozatosan érvényesültek a statisztikák készítésének bizonyos alapelvei, sőt – anélkül, hogy megfogalmazták volna – etikai szabályai.

Ez történt a pártállami korszakban, amikor az 1973. évi statisztikai törvény országgyűlési vitájában is szó volt a statisztikai munka néhány alapelvéről és etikai elvárásairól. Több felszólaló hangsúlyozta a statisztikai szakmai intézmények objektivitásának, függetlenségének szükségességét, a statisztikák minőségének emelését.

A statisztika alapelveinek és etikai normáinak jelentős része – a pártállami működés sajátosságait is figyelembe véve – fokozatosan teljesült, a szakmai autonómia jelentősen bővült, így a KSH a pártállami közigazgatás viszonylagos önállósággal rendelkező intézményévé vált (Keller, 2022).

3. Szervezeti változások (1948–1969)

Az 1948 előtti és utáni politikai-társadalmi változások a KSH-központ szervezetét és működését sem hagyták érintetlenül. Az 1949 és 1955 között kialakult szervezeti struktúra egy igen tagolt, az egész szocialista korszakra jellemző szervezeti felépítésre utalt. A KSH-központ szakmai, horizontális és a KSH működtetéséért felelős főosztályokból állt. A szakmai főosztályok közé tartoztak a gazdasági jellegűek (ipar, építőipar, mezőgazdaság), valamint a szociálpolitikai, népesedési feladatokat ellátók (népesedés, népmozgalom, egészségügy, lakás és kommunális ellátás). A horizontális főosztályok közé tartozott a Közgazdasági Főosztály, amely a gazdaságstatisztikai területet szintetizálta, gondozta a munkaüggyel, a háztartásstatisztikával, a népgazdasági mérleggel kapcsolatos témákat. Az 1960-as években fokozatosan előtérbe kerültek a társadalomstatisztikai témák, ezért az 1970-es évek elején megalakult a Társadalomstatisztikai Főosztály, amely a társadalomstatisztikai témákat integrálta. A főosztály 1978. évi megszüntetése után a feladatot főleg a Társadalmi Szolgáltatások Főosztálya vette át. Szintén a horizontális jellegű főosztályok közé tartozott a Tájékoztatási Főosztály, amely a hivatal egységes tájékoztatási tevékenységét látta el, szerkesztette a KSH rendszeres kiadványait, időszakonként a népgazdaság egész területére átfogó, szöveges értékelő jelentéseket készített, összehangolta a hivatal tevékenységét a beszámolójelentések vonatkozásában; a Területi Főosztály, amelynek feladatkörébe a hivatal területi szervei munkájának irányítása és ellenőrzése tartozott; a Nemzetközi és Tanulmányi Önálló Osztály, amely a nemzetközi szervek adatigényeit elégítette ki, egyben feldolgozta a beérkező nemzetközi statisztikai és közgazdasági irodalmat, továbbá matematikai módszertani kérdésekkel is foglalkozott. A KSH működtetéséért felelős

szervezeti egységek közé tartozott a Személyzeti és Oktatási Főosztály, a különböző elnevezésű, számítástechnikával foglalkozó főosztály és a hivatal költségvetéséért felelős részleg.

Néhány új szervezeti alakulat az egész KSH-ra jelentős hatást gyakorolt, ezek közé tartozott a matematikai statisztika gondozásával foglalkozó, 1958-ban alakult Matematikai Részleg. 1963-ban alapították meg a Matematikai és Statisztikai Módszerek Alkalmazás Laboratóriumát, amely 1967-ben felvette a KSH Ökonometriai Laboratórium nevet. A laboratórium sok szempontból úttörő szerepet játszott az ökonometriai modellek magyarországi meghonosításában (*Halabuk, 1975*). Ezt követően tovább erősödött az igény egy hivatali szintű, az általános statisztikai módszertannal foglalkozó részleg felállítására, így 1974-ben megalakult az Adatgyűjtés-koordináló Főosztály, amelynek egyik alapvető feladata volt, hogy koordinatív tevékenységgel elősegítse az állami statisztika egységes adatgyűjtési rendszerének kialakítását, az állami statisztikában használt fogalmak, osztályozások és nomenklatúrák gondozását, a változások nyomán követését.

A KSH egész működésére nagy hatással volt a számítástechnika rohamos fejlődése, ami érintette a statisztikai tevékenység legtöbb elemét. Alapvető fontosságú volt, hogy e körülményt figyelembe véve rendezzék a szakstatisztikai főosztályok és a számítástechnikai részlegek kapcsolatát, tekintettel arra, hogy az adatgyűjtéstől kezdve az adatok közléséig mindegyik tevékenységnek voltak számítástechnikai vonatkozásai. Ezért létre kellett hozni egy olyan főosztályt, amely – hivatali szinten – az adatgyűjtési, -feldolgozási és módszertani kérdéseket koordinálja, és képviseli az összhivatali érdekeket. Miután a főosztály munkakörébe beletartozott az általános és matematikai statisztikai módszertanok koordinálása, fejlesztése is, 1980 decemberében megszüntették az Ökonometriai Laboratóriumot, valamint az Adatgyűjtés-koordináló Főosztályt. A Statisztikai Rendszerfejlesztési és Koordináló Főosztály 1980. évi megalakítása az ELAR-ral kapcsolatos feladatok ellátására is hatással volt, ugyanis e főosztály keretében működött tovább az ELAR Osztály, amelynek feladata volt az ELAR-felvételek egyeztetett éves programjának elkészítése, az összeírások ütemezésének koordinálása, a kérdőívek és segédletek tervezetének egyeztetése és a teljes évi programtervezetnek az ELAR Bizottság elé történő terjesztése. (Ez utóbbi feladat abból keletkezett, hogy 1976. január 1-jével folyamatosan működő egységes lakossági adatfelvételi rendszer állt fel).

A hivatal szervezeti struktúrájának viszonylagos állandósága nem jelentette azt, hogy a végrehajtandó feladatok tekintetében ne lettek volna olyan témák, amelyek szervezeti változtatások nélkül is feladatátcsoportosítást igényeltek. E témák közé tartozott például a munkaügyi és a lakásstatisztika feladatainak egyes főosztályok közötti átadása-átvétele, általános és szakmódszertanok szervezeti szem-

pontú összehangolása, a nemzetközi adatszolgáltatás feladatainak főosztályok közötti szétosztása, illetve a Tájékoztatási Főosztály szerepének erősítése (*KSH Könyvtár, 1986*).

Az 1952-ben megalakult igazgatóságoknak kezdetben viszonylag egyszerű felépítése volt, a szakstatisztikai munka ágazatai szerinti csoportokra tagozódtak, amelyek irányítását az igazgatóság vezetője látta el (*KSH Könyvtár, 1954*). A csoportok elkülönülése némileg követte a KSH-központ szakmai főosztályok szerinti tagozódását, így külön ipari, mezőgazdasági, forgalmi, egészségügyi és kulturális csoport működött, a beruházás-, az építőipari, a háztartás-statisztikai és -összeírási feladatok előadói szintre lettek delegálva, és felállt egy különálló igazgatási csoport is. A járási és a városi felügyelőségek nem voltak szakcsoportokra bontva, az igazgatóságok felügyeletével végezték munkájukat.

A KSH szervezeti rendszerében az igazgatóságok munkája egyre sokrétűbbé vált, így az 1960-as évektől az igazgatósági csoportok osztályokká szerveződtek, és külön szervezési és feldolgozási osztályok jöttek létre. Az ELAR 1976. évi megalakulásával az igazgatóságokon a lakossági összeírásokat szervező csoportok, majd osztályok alakultak. Az egész korszakra jellemző volt, hogy a Fővárosi Igazgatóság szervezeti struktúrája jóval tagoltabb volt, mint a megyeieké.

A teljes megyei igazgatósági szervezeti felépítésre jelentős befolyást gyakorolt, hogy a KSH elnökének 1/1980. (SK.4.) KSH. számú utasítása rendelkezett a járási felügyelőségek (kerületi kirendeltségek) 1980. december 31-i megszüntetéséről. Utóbbi következtében a felügyelőségi dolgozók többsége átkerült az igazgatóságokra, növekedett az ottani osztályok, csoportok feladatköre, és a felügyelőségi kapcsolatrendszer is beépült az igazgatóságok kapcsolatrendszerébe (*KSH Könyvtár, 1980a*).

A KSH szervezeti felépítésében fontos szerepet játszottak a hivatal elnökét segítő tanácsadó testületek. A legfontosabb ilyen testület az Elnökségnek, majd Elnöki Értekezletnek nevezett operatív irányítást is ellátó intézmény volt. Az 1970-es években az értekezlet tagjai voltak az elnökhelyettesek, a hivatali pártbizottság titkára, a Személyzeti és Oktatási Főosztály, valamint az Igazgatási és Költségvetési Főosztály vezetője, aki egyúttal az értekezlet titkári teendőit is ellátta. Az értekezlet állandó meghívottja volt a hivatali KISZ-bizottság és a szak-szervezeti bizottság titkára, valamint az MSZMP KB Gazdaságpolitikai Osztály képviselője. Az Elnökségi Értekezlet éves munkaterv alapján ülésezett, azonban szükség szerint bármikor összehívható volt.

Már a szocialista korszak kezdetétől működött a Kollégium, majd a főosztályvezetői értekezletnek nevezett, az elnök véleményező és tanácsadó szerve, amelynek feladatai közé tartozott a hivatal egészét vagy több főosztályt érintő elvi és gyakorlati kérdések megtárgyalása. A Kollégium elnöke a KSH elnöke, tagjai az elnökhelyettesek, a főosztályvezetők, az önálló osztályt vezetőik, a Gazdaságkutató

Intézet igazgatója és a KSH Pártbizottság titkára voltak. E tanácsadó testületeken kívül még az 1980-as években Igazgatói Értekezlet működött, amely a területi szakmai és igazgatási kérdésekben segítette az elnököt. Az 1970-es évek végén felállt KSH Ifjúsági Bizottsága pedig a hivatalban dolgozó ifjúság ténykedése és helyzetének alakulása tekintetében adott tájékoztatást az elnöknek.

A KSH elnökének a statisztikával kapcsolatos koordinációs feladatait segítette az 1973. évi statisztikai törvény hatására megalakult Statisztikai Koordinációs Bizottság, az 1960-ban létrejött MTA Demográfiai Bizottság és az 1965-ben újjáalakult MTA Statisztikai Bizottsága.

Az állampárti berendezkedés lényegéből következik, hogy a Magyar Dolgozók Pártja (MDP), majd később a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) hivatali szervezete szorosan beépült a KSH szervezeti rendszerébe. A hivatal pártszervezetének felépítése követte a KSH hivatali rendszerének struktúráját, így működött az összhivatali szintű pártbizottság, végrehajtó bizottság és a főosztályi szintű pártalapszervezetek, pártmegbízottak. A KSH különböző munkahelyi fórumain, vezetői értekezleteken az MSZMP helyi képviselői általában jelen voltak. A pártszervezetek vezetői között jelentős számban voltak szakmai vezetői pozíciókat betöltő munkatársak, főosztályvezetők, osztályvezetők, de jelen voltak vezetői funkciót nem betöltő hivatali munkatársak is. Az MSZMP (korábban az MDP) hivatali szervezeteinek fő feladata az volt, hogy támogassák a párt irányvonalát, helyi szinten is örökadjék a párt vezető szerepének érvényesülésén. Néhány gyakorlati feladata is volt, ezek közé tartozott, hogy a hivatali pártszervezetek egyfelől közvetítsék a szakmai vezetők elvárásait a dolgozók felé, másfelől jelezzék a KSH munkatársainak a szakmai vezetéssel kapcsolatos véleményüket, észrevételeiket, és tájékoztassanak a dolgozók élet- és munkakörülményeinek alakulásáról.

A pártállami időszakban a szakszervezetek fő feladata volt, hogy közvetítsék a párt politikáját a dolgozó nép felé. Így a szakszervezetek a politikai intézményrendszer részei voltak, nem váltak függetlenné a párttól, és főleg bizonyos jóléti rendszerek működtetésében kaptak szerepet (például: üdültetés, jogsegélyszolgáltatás, üzemorvosi szolgálat) (*KSH Könyvtár, 1988*). A KSH szakszervezet felépítése igazodott a KSH szervezeti struktúrájához. Általában a főbizalmi főosztályi, a bizalmi osztályszinten képviselte a szakszervezeti tagokat (a szakszervezeti tagság ugyan önkéntes volt, de a pártállami korszakban a dolgozók többsége szakszervezeti tag volt).

Az 1957-ben alapított Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) a munkahelyeken is működött, kicsit hasonló funkcióval, mint a szakszervezet. A KSH KISZ-szervezetének felépítése – hasonlóan a párthoz és a szakszervezethez – követte a hivatal szervezeti felépítését, azaz összhivatali és főosztályi szinten is működtek KISZ-szervezetek (KSH KISZ-bizottság, végrehajtó bizottság, főosztályi alap-

szervezetek). A hivatal szervezeti egységeinek vezetői utasítást kaptak arra vonatkozóan, hogy a KSH-ban dolgozó ifjúságot érintő ügyekben kérjék ki a KISZ-szervezetek véleményét, és számoljanak be az ifjúságot érintő ügyekről.

A tárgyalt korszakban több – különálló költségvetéssel rendelkező – intézmény alakult, amelyek szorosan kötődtek a KSH-hoz, és elnökének felügyelete alá tartoztak, aminek lényeges eleme volt, hogy vezetőiket és alapszabályzatukat is a KSH elnöke hagyta jóvá. A KSH elnökének felügyelete alá tartozó intézmények, vállalatok köre időnként változott azzal, hogy ezeket a szervezeteket átalakították, szétválasztották, összevonták, illetve újakat hoztak létre. Terjedelmi korlátok miatt ezen intézmények nevének csak a felsorolása lehetséges: KSH Könyvtár, KSH Népeségtudományi Intézet (KSH NKI, 2025-től KSH Kvantitatív Társadalom- és Gazdaságtudományi Kutatóintézet), Statisztikai Kiadó Vállalat (SKV), Állami Népeségnyilvántartó Hivatal (ÁNH), KSH Levéltár, a KSH elnökének és elnökhelyettesének felügyelete alá tartozó számítástechnikai intézmények, vállalatok.

A tárgyalt korszakban a KSH egyre intenzívebben építette ki kapcsolatait a KGST-n kívüli nemzetközi hivatalos statisztikai szervezetekkel, így az ENSZ statisztikai hivatalával, az ENSZ Európai Statisztikusok Értekezletével és az Európai Gazdasági Bizottság (EGB) statisztikai szerveivel. A kapcsolatok különösen a szakstatisztikák tekintetében váltak szorosabbá, ami azt jelentette, hogy a magyar statisztikusok sűrűn vettek részt az ILO (munkaügy), az UNESCO (kulturális, oktatás, kutatás), a FAO (mezőgazdaság) és a WHO (egészségügy) szervezetek munkájában.

4. Humán (emberi) és anyagi erőforrások

1948-ban, Péter György elnökké történő kinevezése után jelentős munkaerőmozgás (egyidejű elbocsátás és munkarő-felvétel) kezdődött a KSH-ban, hasonlóan más államigazgatási szervekhez. A hivatal létszáma az első nagyobb átszervezés után 733 fő volt, az elkövetkezendő egy-két évben tovább növekedett, és 1952-re elérte a 911 főt. Ezt követően az egész szocialista korszakban a KSH-központban dolgozók létszáma érdemben alig változott, például 1979-ben is a dolgozók létszáma 911 fő volt (*KSH Könyvtár, 1984a*).

A KSH létszámgazdálkodásában alapvető változást hozott a hivatal területi szerveinek megalakulása, aminek eredményeképpen 1953-ban a KSH igazgatóságain, felügyelőségein dolgozók létszáma 1135 fő volt. A tárgyalt korszakban a

fentebb jelzett létszámok érdemben nem változtak, és a KSH-központ, valamint a területi szervek dolgozóinak egymáshoz viszonyított aránya is kisebb-nagyobb mértékben kiegyenlített volt.

A hivatal irányítása alá számos egyéb költségvetési szerv és vállalat tartozott. Az egyéb költségvetési szervek összesített létszáma 1979-ben 1500 fő volt. E szervezetek közül a legnagyobb létszáma a számítástechnikához köthető szervezeteknek volt (például a SZÁMOK, az ÁSZSZ). A KSH által felügyelt vállalatokban dolgozók összlétszáma 1979-ben 4633 fő volt (*KSH Könyvtár, 1980b*). Ez azt jelentette, hogy 1979-ben a KSH, a KSH igazgatóságok és a KSH irányítása alá tartozó költségvetési szervek és vállalatok dolgozói létszáma kb. 8500 fő volt, ami a korszak országos hatáskörű központi irányító költségvetési szerveit tekintve igen jelentősnek mondható.

A pártállami rendszer természetének megfelelően a hivatalban is nagy volt az MDP-be, később az MSZMP-be belépő dolgozók száma és aránya. Egy 1954. évi kimutatás szerint (*KSH Könyvtár, 1956*) a KSH-központ 916 dolgozójának 49,9%-a volt párttag. A politikai változásoknak is betudható, hogy ez az arány később jóval alacsonyabb lett, a KSH központjában 1979-ben a párttagok aránya 19,0% volt. Természetesen ez az arány a KSH-központon belül, az igazgatóságokon, a KSH által felügyelt intézményekben eltérően alakult. A pártállami korszakra jellemző volt, hogy – különösen az államigazgatásban – a dolgozók szinte teljes köre a szakszervezet tagja volt, ugyanez mondható el a 30 éven aluli dolgozók KISZ-tagságáról. Ez a megállapítás a KSH központjára és igazgatóságaira is általában igaz, azonban már a hivatal által felügyelt intézmények között e tekintetben voltak kisebb-nagyobb eltérések.

Az 1950-es évek elején a KSH dolgozói létszámának növekedése miatt központi kérdéssé vált a munkatársak statisztikai képzettsége, és a vállalati statisztikusok képzése is napirendre került. A KSH által szervezett tanfolyami oktatás során egyre többen szereztek alap-, középfokú és felsőfokú statisztikai szakképzettséget. A közoktatás keretében is fejlődött a statisztikusok képzése, amit segített az is, hogy az 1950-es évek elejétől a KSH közvetlen irányítása alá került két közgazdasági technikum, amelyek hallgatói közül sokan kerültek a KSH-központ és az igazgatóságok dolgozói állományába. Az egész szocialista korszakban a statisztikai oktatás elvi irányítását és ellenőrzését az oktatás minden területén a hivatal látta el. Folyamatos volt a közoktatáson kívüli statisztikai tanfolyamok szervezése és a statisztikai szakvizsgáztatás lebonyolítása.

A statisztikai oktatás egymásra épülő rendszere az 1960-as évekre azt eredményezte, hogy mind az adatszolgáltatók, mind az adatfelhasználók körében nőtt azon statisztikai szakképzettséggel rendelkező dolgozók száma és aránya, ami lehetővé tette az előállított statisztikák szakmai színvonalának emelkedését.

A KSH-ban, feladataiból adódóan, nemzetközi beágyazódottsága okán mindig is fontos volt, hogy a munkatársak nyelvtudása magas színvonalú legyen. A hivatal vezetése már az új dolgozók felvételénél – bizonyos munkakörökben – szempontként tekintett a nyelvvizsgák meglétére, de főleg az itt dolgozók nyelvi képesítésének megszerzéséhez, illetve a meglévő nyelvtudás fejlesztéséhez nyújtott segítséget. Az 1970-es évek vége felé a KSH-ban dolgozók 18,6%-a rendelkezett valamilyen szintű nyelvvizsgával, amit számszerűségében (170 fő) és arányaiban elfogadhatónak tartott a hivatal vezetése, ugyanakkor alacsonynak tartotta az idegen nyelvet jól beszélő, tárgyalóképes, szakmájában is kiváló teljesítményt nyújtó munkatársak számát (*KSH Könyvtár, 1978*).

A hivatal dolgozóinak bér- és jutalmazási kereteit a közszférára érvényes jogi rendelkezések határozták meg, a mindenkori KSH-vezetés azonban igyekezett befolyásolni a belső arányokat. A bérhelyzet nem tért el lényegesen a központi költségvetési intézményeknél dolgozók bérhelyzetétől, és a hivatal egyes szervezeteiben dolgozók bérszínvonala is kiegyenlítettnek volt mondható. A KSH-központban és az igazgatóságokon dolgozók jövedelmi helyzetét pozitív irányba befolyásolta, hogy a hivatal feladataiból adódóan mód volt – a korabeli szóhasználat szerint – szakmánymunka végzésére. Ezt a fajta munkát tömegesen csak a nagy összeírások, különösen a népszámlálások és a mezőgazdasági összeírások esetében lehetett végezni, így az adott időszakban jelentősnek mondható pluszjövedelemhez jutottak a hivatal dolgozói. A KSH vezetésének törekvése volt, hogy e kivételes jövedelemhez lehetőleg a dolgozók szélesebb köre is hozzájusson. E különmunka-lehetőséggel, a lakáshoz jutás támogatásával együtt a hivatal vezetése elérte, hogy a KSH-dolgozók jövedelmi helyzete – esetenként – a közigazgatásban adható átlagos jövedelmet kissé meghaladja, így érdekeltté tudta tenni a munkatársakat a hosszabb távú munkavégzésre, aminek eredményeképpen jelentős létszámú törzsgárdatagság alakult ki.

Az 1960-as évektől az egész országban jelentős lakásépítési program kezdődött, a program megvalósulásának eredményeképpen – különösen az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején – a KSH folyamatosan közreműködött a dolgozók lakáshoz jutásának támogatásában, a hivatalban dolgozók jelentős része részesült lakáskiutalásban, lakásépítési kölcsön biztosításában.

A KSH szocialista korszakában a dolgozóknak folyamatosan rendelkezésükre álltak a jóléti intézmények által biztosított szolgáltatások, például a hivatal segítségével működtetett bölcsőde, óvoda, munkahelyi étkezdé. Az 1960-as években kiteljesedett üdülési szolgáltatásokat is a KSH-ban dolgozók jelentős számban vették igénybe, oly módon, hogy a hivatal anyagilag is jelentős mértékben járult hozzá dolgozóinak és családtagjaiknak üdültetéséhez (a KSH által működtetett üdülőkhöz tartozott a balatonzamárdi, a badacsonytomaji üdülő, a hosszú-völgyi turistaház és a budapesti Római-parti üdülőtelep). Ezeket az üdülési lehetőségeket

a hivatal központjának és területi szerveinek dolgozói egyaránt igénybe vehették. A KSH jelentős anyagi támogatást biztosított sportklubjának, a Petőfi SC-nek, így is kielégítve dolgozóinak a tömegsport iránti igényét, különösen a természetjáró szakosztály bel- és külföldi utazásait.

A tárgyalt korszakban a KSH élén négy elnök váltotta egymást. A legnagyobb hatású Péter György volt, aki 1903. március 30-án, Budapesten született, és eredeti családnevét (Pikler) 1952-ben változtatta meg. 1926-ban matematika–fizika szakos tanári oklevelet szerzett. 1932 óta részt vett a munkásmozgalomban, kommunista tevékenységéért az 1930-as években börtönbüntetést is kapott. 1945 után az Országos Társadalombiztosítási Intézet vezérigazgatója lett, ebből a pozícióból nevezték ki 1948-ban a KSH elnökévé. Kezdetben a kommunista hatalomátvétel szellemében, szovjet mintára tisztogatást hajtott végre, eltávolította a régóta itt dolgozó szakemberek nagy részét, jelentős kárt okozva a hivatal működésében. Az 1950-es évek közepéig tartó időszakban az ő irányítása alatt alakult ki a pártállami körülmények között működő KSH, amelyben a vezetői garnitúra kialakítását is az ő személyi döntései alapozták meg, amelyeket utódai többnyire tiszteletben tartottak. A kezdeti években dogmatikus módon kiszolgált a tervutasításos rendszer igényeit, a hivatal tájékoztatási rendszerét úgy alakította, hogy elsődleges szempont volt a párt- és állami vezetők széles körű tájékoztatása. Az 1950-es évek közepétől kezdve azonban Péter Györgynek megváltozott a véleménye a tervgazdálkodás hatékonyságáról, bizonyos reformok végrehajtását tartotta szükségesnek, aminek központi eleme a gazdaságos tevékenység kívánalma volt, szükségesnek tartotta a vállalatok önálló tevékenységének kiszélesítését, a tervutasításos rendszer fellazítását. Ez is predesztinálta arra, hogy részt vegyen az 1968. évi új gazdasági mechanizmus elméleti és gyakorlati megvalósításának tervezésében, és a KSH működését is e koncepció megvalósítása érdekében átalakította és modernizálta. Péter György 1969-ben hunyt el, tragikus körülmények között (*KSH Könyvtár, 2014*).

A Péter Györgyöt a KSH elnöki székében követő Huszár István 1927. július 10-én, a Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei Hernádkakon született. 1949-től a Marx Károly Közgazdaság-tudományi Egyetem Statisztikai Tanszékének demonstrátora volt, majd 1953-ig tanársegédként is ott dolgozott. 1953-tól az MDP központi apparátusának munkatársaként gazdaságpolitikai előkészítő munkát végzett, állandó kapcsolatban volt a KSH vezetésével. A KSH-ba kerülve 1963-ban az első elnökhelyettesi kinevezése által éveken át teljes betekintése volt a KSH mindennapi életébe. Péter György halála után, 1969. január 24-én – biztosítva a folyamatosságot – kinevezték államtitkári rangban a KSH elnökének, a pozícióból 1973. június 30-án mentették fel. Ezt követően – a rendszerváltozásig – vezető tisztségeket töltött be az állami és a pártapparátusban egyaránt. Elnöksége alatt egyre rugalmasabbá vált a KSH statisztikai elméleti és gyakorlati tevékenysége,

tájékoztatási politikája, vezetése alatt egyre nagyobb jelentőségre tett szert a társadalomstatistikai terület. Tudományos tevékenysége szerteágazó volt, mindezekelőtt azonban a közgazdaság elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozott. 2010-ben hunyt el (*Lakatos, 2008*).

A Huszár Istvánt követő Bálint József 1930. január 15-én, a Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei Kemecsen született, közgazdaság-tudományi egyetemi tanulmányait a Szovjetunióban végezte. Igazi pártember volt, 1953-tól az MDP, majd az MSZMP központi apparátusának munkatársaként tevékenykedett, ahol 1967 és 1973 között az akkori párhierarchia egy jelentősebb pozíciójának, az MSZMP Központi Bizottsága Gazdaságpolitikai Osztályának vezetői és a Gazdaságpolitikai Bizottság tagja tisztségét töltötte be. Ebben a funkciójában rálátása volt az egész gazdaság működésére, és részese volt az 1960-as évek közepétől elindított reformfolyamatoknak. 1973 júliusában került a KSH élére. Bár korábbi funkciójából adódóan kapcsolatban volt a KSH-val, belső működését és személyi állományát nem nagyon ismerhette, ezért a Péter György, majd Huszár István által kialakított vezetői garnitúrát lényegében érintetlenül hagyta, a KSH belső folyamataiba nem nagyon szólt bele, és elég nagy autonómiát hagyott a KSH vezetésében részt vevő elnökhelyetteseknek és főosztályvezetőknek is. 2024-ben halt meg.

Bálint József kissé távolságtartó elnöki működése is eredményezhette azt, hogy a KSH régi munkatársát, a hivatali ranglétrát végigjáró Nyitrai Ferencné először 1978. február 9-én első elnökhelyettesé, majd 1979. március 30-ával a hivatal első női elnökévé nevezték ki. Nyitrai Ferencné 1926. június 26-án született Budapesten, matematika–fizika szakos tanári diplomát szerzett, 1949-től dolgozott a KSH-ban. Sok éven át volt a hivatal egyik fontos főosztályának, az Iparstatisztikai Főosztálynak a vezetője, erőteljes rálátása volt a KSH működésére, szervezeti rendszerére. Az elnöki pozíció elfoglalásakor konkrét elképzeléssel és programmal rendelkezett, amelyet elnökségének tíz éve alatt igyekezett végrehajtani, amit az évenkénti aktívaértekezleteken elhangzott elnöki beszámolók révén lehet nyomon követni. Nyitrai Ferencné is kisebb mértékű vezetőcserétől eltekintve meghagyta pozíciójukban a korábbi elnökök által kinevezett vezetőket, új vezetők főleg az elődök nyugdíjba vonulása révén foglalhatták el tisztségeiket. A rendszerváltozás közeledtével, 1989. március 31-ével – saját kérésére – Nyitrai Ferencné felmentették a KSH elnöki tisztsége alól, és helyére Hoós Jánost, az Országos Tervhivatal korábbi elnökét nevezték ki (*Lakatos, 2017*).

5. Az adatfelvételi, -feldolgozási rendszer változása, a statisztikai módszertan fejlesztése

Az államosítások után a KSH-nak meg kellett szerveznie a gazdaság egészére kiterjedt beszámolási rendszert, oly módon, hogy figyelembe kellett vennie a minisztériumok és más fő hatóságok adatigényeit is. 1949–1951-ben a beszámolórendszer kialakítása még kísérleti stádiumban volt, évenként alakígtatták, folyamatosan küzdöttek azzal a problémával, hogy a tervutasításos rendszer logikájából következően az irányító szerveknek rendkívüli aprólékos és sokszor feleslegesnek tűnő adatokra volt szükségük. Az első években igen centralizált volt a beszámolórendszer, minden adatot a hivatal gyűjtött be és dolgozott fel. Nyilvánvaló volt, hogy e feladat elvégzéséhez nem volt elegendő kapacitás, ezért 1952-től – nem függetlenül az elfogadott 1952. évi VI. statisztikai törvénytől – a beszámolási rendszert több csatornássá tették, miszerint a KSH és a minisztériumi főhatóságok gyűjtötték és feldolgoztatták a vállalati, intézményi adatokat. Ebben az időben a hivatal felügyeleti jogát úgy is érvényesítették, hogy minden elrendelt adatgyűjtésnek tartalmaznia kellett a KSH-engedély számát. Ez is hatalmas munkát jelentett, mivel a határozat arra is kötelezte a hivatalt, hogy a kérvényezett adatszolgáltatást szakmai szempontból is ellenőrizze, és az egész rendszer egységességét biztosítsa. A decentralizálás okán ugyan már nem minden, az adatszolgáltatók által beküldött információt dolgozott fel a KSH, de neki kellett felügyelnie az adatszolgáltatást elrendelő szervek feldolgozási tevékenységét is.

A jogszabályok által megtámogatott vállalati beszámolási rendszer finomhangolása folyamatos volt. A tárgyalt korszakban végig probléma volt annak megállapítása, hogy a statisztikai beszámolórendszerben részt vevő KSH-nak és igazgatóságainak, a minisztériumoknak és főhatóságoknak, valamint a megyei és helyi tanácsoknak milyen egymástól elhatárolt konkrét feladataik vannak (*KSH Könyvtár, 1953*).

1957-ben és 1958-ban úgy módosították a beszámolórendszert, hogy bizonyos feltételek megléte esetén a minisztériumok, főhatóságok maguk is a KSH hozzájárulása nélkül engedélyezhették az irányításuk alá tartozó vállalatok, intézmények beszámolójelentések általi gyűjtését. (Természetesen a hivatal ellenőrzési jogköre továbbra is fennmaradt.)

Az új gazdaságirányítási rendszer 1968. évi bevezetése alapvetően nem változtatta meg a központi adatáramlás rendszerét, főleg a vállalatok belső adatszolgáltatási rendszere vált rugalmasabbá. Az új gazdaságirányítási rendszerrel kapcsolatban az 1973. évi V. statisztikai törvényben rögzítették, hogy az adatgyűjtési rendszer három pilléren nyugszik, a központi állami statisztikai (KSH), az igazga-

tási (minisztériumok, főhatóságok) statisztikai adatgyűjtéseken, továbbá már megemlítve az önkéntes adatgyűjtéseken alapuló statisztikát. Számos paragrafus szólt arról, hogy biztosítani kell nemcsak az adatgyűjtés, hanem az adatfeldolgozás és a statisztikai fogalmak, módszerek használatának egységességét is. Az 1970-es évek közepére kialakultak az adatgyűjtésekkel kapcsolatos jogszabályi keretek, amelyek azt követően lényegében változtatás nélkül biztosították egészen a rendszer-változásig az adatgyűjtés és adatfeldolgozás mindennapi gyakorlatát.

Az 1980-as években új gazdálkodási formák jelentek meg, megváltozott a vállalatok tulajdonosi szerkezete, nőtt a kisvállalkozások száma, ezért is a statisztikai adatfelvételi rendszerben az erősen ágazati szerkezetről át kellett állni a tevékenység jellegű számbavételre, és növelni kellett a több népgazdasági ág együttesét figyelembe vevő adatgyűjtéseket.

A vállalatokra vonatkozó adatgyűjtésén kívül a hivatalnak korábban is voltak teljes körű (például népszámlálás) és reprezentatív mintán alapuló lakossági adatgyűjtései (például háztartás-statisztikai felvételek), azonban utóbbi adatgyűjtések egymástól függetlenek voltak, mindegyik felvételhez külön kellett meghatározni a reprezentativitást biztosító mintát, gondoskodni kellett az adott felvételt végrehajtó összeírókról, az összeírások összehangolt tervezésére nem volt lehetőség. A probléma megoldása érdekében a KSH elnöke a 3/1975. KSH. számú határozatával a központi állami statisztikai rendszer keretében 1976. január 1-jétől folyamatosan működő ELAR bevezetését rendelte el. A határozat szerint az adatgyűjtési rendszernek a munkaerő vizsgálatra, a háztartás-statisztikára és egyéb, a lakosságra vonatkozó vizsgálatokra kellett kiterjednie. A munkaerő-vizsgálathoz – évente változóan – a jelentkező igényeknek megfelelően különböző társadalmi statisztikai felvételeket lehetett kapcsolni. A határozat kimondta, hogy munkaerő-vizsgálatot az ELAR I. minta, a háztartás-statisztikai adatgyűjtést pedig az ELAR II. minta alapján kell végrehajtani. Az ELAR felállításához nagy szükség volt a kellő helyi beágyazottsággal rendelkező összeírói gárda alkalmazására. Célként fogalmazódott meg, hogy kiegészítő felvételekhez az állandó felvételek alapadatai is felhasználhatók, a keletkező adatállományok összekapcsolhatók legyenek, ezzel is kitágítva a statisztikai elemzés lehetőségeit. A tárgyalt korszak végéig egyre kifinomultabbá vált az ELAR működtetése, központi szerepet kapott a hivatal társadalomstatisztikai profiljának erősítésében.

Az informatikai fejlődésnek köszönhetően egyre több országos adminisztratív alapnyilvántartás került be a számítógépes rendszerbe, ezeknek a többsége papíralapról számítógépes nyilvántartásra váltott. Bár a tárgyalt korszakban is volt példa az adminisztratív alapnyilvántartások statisztikai célú hasznosítására, a KSH vezetése tovább ösztönözte a hivatal főosztályait, hogy adatgyűjtéseik tervezésénél vegyék figyelembe az adminisztratív nyilvántartások felhasználásának lehetőségét (*KSH Könyvtár, 1985a*).

A statisztikai szolgálat működtetése során nemcsak az adatgyűjtést, hanem az adatfeldolgozást is koordinálni kellett. Különösen így volt ez az 1970-es évek közepén, amikor a számítástechnika robbanásszerű fejlődése révén mind az állami, mind az igazgatási statisztika résztvevői körében elterjedtek a számítógép igénybevételével történő adatfeldolgozások. A koordináció szükségességét a hivatal vezetése is felismerte, és megjelentette a KSH elnökének 2/1977. (VII. 30.) számú rendelkezését a statisztikai adatok elektronikus gépi úton történő feldolgozásáról és tárolásáról, amely a statisztikai adatok feldolgozásáról, tárolásáról és az ezzel kapcsolatos dokumentáció elkészítésének szükségességéről, illetve a feldolgozott adatok gépi adathordozón történő átadásáról, átvételéről szól. Az adatfeldolgozás jogszabályi környezete a tárgyalt korszakban már lényegében nem változott, de mind technikai, mind szervezési szempontból sokat fejlődött. Előtérbe került az adatbázisban tárolt adatok gondos tervezése, koordinálása, szabványosítása, osztályozása és leírása (*Varga, 1977*). Az adatbázisrendszer 1971-ben megkezdett fejlesztése óta sorra hozták létre a különböző tematikájú – például iparstatisztikai, településstatisztikai – adatbázisokat. Ezen adatbázisok használatát a KSH vezetése különböző belső jogi rendelkezések révén is igyekezett szabályozni.

A tárgyalt korszakban a hivatal egységes módszertani munkájában nélkülözhetetlen volt a fogalmak magyarázatával kapcsolatos, főleg papíralapú kiadványok készítése, amelyek eredményeképpen a KSH sorozatban adta ki az állami statisztika rendszerében, valamint a korabeli tervezésben kötelezően alkalmazandó fogalmi gyűjteményeket, amelyek jórészt igazodtak a nemzetközi ajánlásokhoz, kiegészítve a magyar sajátosságoknak megfelelő tagolásokkal, árnyaltabb megfogalmazásokkal (*KSH, 1998*).

Az 1960-as évektől a KSH-ban egyre jobban terjedt az új statisztikai módszerek alkalmazása, ezek közé tartozott a matematikai-statisztikai módszerek napi szintű igénybevétele, az egyre szélesebb körben alkalmazott reprezentatív mintán alapuló megfigyelések és a nemzetközi összehasonlítás módszertani alkalmazása.

A statisztikai módszertani koordináció eredményeként az 1980-as évek közepére kialakult a KSH-ban egy komplett adatközpontrendszer, amelynek közhasználatú elemeit az adatgyűjtésekről, az adatbázisokról, a kiadványokról, a fogalmakról, az osztályozásokról és a módszertanokról készült katalógusok képezték. A rendszer főleg papíralapon működött, az egyes katalógusok közötti kapcsolódásokat közös tárgykörrendszer és vezérszókészlet biztosította, ami lehetővé tette a felhasználók számára, hogy a rendszer bármely pontján elindított keresés elvezessen a megismerni kívánt információhoz. Ezt a papíralapú metarendszert a későbbiekben számítástechnikai rendszerré fejlesztették tovább, aminek eredményeképpen az elkövetkezendő húsz évben fokozatosan online lekérdezés formájában lehetett hasznosítani a metainformációs rendszert.

6. A tájékoztatási rendszer változása

A KSH az 1950-es évek elején, többnyire elsődleges adatgyűjtésekre támaszkodva, lényegében csak a felső vezetés számára szolgáltatott információkat. A hivatal által készített jelentésekben – az abszolút számok mellett – szinte kizárólag csak a mennyiségi fejlődést és a tervteljesítést kifejező viszonyszámok voltak találhatóak. Átfogó kiadványok, komplex vizsgálatok, az adott jelenség belső lényeges összefüggéseit feltáró anyagok nem vagy alig készültek.

A KSH az 1950-es évek közepétől megkezdte az adatok nyilvánosságra hozatalát, első lépésben átfogó jellegű kiadványok (zsebkönyvek, évkönyvek, havi közlemények) formájában, később különböző szakkiadványok által. Bár a hivatal továbbra is fő feladatának a felső vezetés tájékoztatását tekintette, a tájékoztatásban mennyiségileg és terjedelemben is egyre inkább a szakmai, a szélesebb nyilvánosságot is érdeklő igények kielégítésére készült kiadványok kerültek túlsúlyba. Az 1970-es évek elejére kialakult az a tájékoztatási rendszer, amely a következő évtizedeket jellemezte (*KSH Könyvtár, 1972*). A tájékoztatás centrumában a papíralapú kiadványok voltak. Ezek közé tartoztak az operatív célú, általában rövid időközönként kiadott kötetek, a kizárólag táblázatos összeállítást tartalmazó kiadványok, a szöveges elemzéseket is bemutató összeállítások, az összefoglaló jellegű tájékoztatók és a szabályos időközönként (havonta, negyedévenként, félévenként, évenként), rendszeresen ismétlődő, periodikus és esetenkénti, alkalmi kiadványok.

A KSH tájékoztatási politikájában az elemző kiadványok megjelenítése egyre fontosabb lett, azonban ezek az elemzések, ha az adott téma olyan jellegű volt, a kormány tevékenységének bírálatáig vagy nem, vagy csak nagyon áttételesen jutottak el.

A hivatal tájékoztatási rendszerét kiegészítették a KSH Népeségtudományi Kutatóintézete (NKI), a Gazdaságkutató Intézet (GKI) és a Módszertani Laboratórium által készített jelentések és kiadványok. Mindhárom intézmény kiadványai a népesség, a társadalmi és gazdasági élet, valamint a statisztikai módszertan átfogó, összefoglaló jellegű kérdéseit tárgyalták számos, tudományos igényű értékelést is tartalmazva. Az NKI és a GKI feladatai közé tartozott a népesség-, illetve a gazdasági előrejelzések készítése, amelyeknek nélkülözhetetlen adatbázisát a KSH adta.

A hivatal 1956 utáni tájékoztatási politikájában egyre nagyobb szerepet kaptak a tömegtájékoztatási szervek, ezen keresztül a közvélemény tájékoztatása, a statisztikai adatok révén a társadalmi-gazdasági folyamatok ismertetése. A tárgyalt korszakban folyamatosan nőtt az ún. népszerű, a szélesebb közvéleményt tájékoztatni hivatott kiadványok száma és a tömegtájékoztatási kapcsolatok kialakításának jelentősége. A hivatal vezetése észrevette, hogy a közvéleménnyel történő

közvetlen kapcsolat egyben a KSH szakmai tekintélyét is növeli, ami – közvetett módon – kihat az adatszolgáltatás minőségére is. A hivatal vezetése a tömegtájékoztatási kapcsolatok szervezettebbé tétele érdekében 1981. január 1-jétől a Tájékoztatási Főosztály irányítása alatt Sajtószolgálati Részleget kezdett el működtetni. Ennek feladatává tették, hogy kapcsolatot tartson a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalával (a párt- és állami kommunikáció legfőbb felelősével) és a tömegtájékoztatási szervekkel, de feladatai közé tartozott sajtótájékoztatók szervezése, a tömegtájékoztatási szervek statisztikai híryanaggal ellátása is. A KSH vezetése a tárgyalt korszakban egyre jobban figyelembe vette a szakmai és a laikus közvélemény véleményét a hivatal működéséről, ezért a sajtószolgálat feladatává tette, hogy a KSH tudomására jussanak mindazok a reagálások, ahol a hivatallal, annak kiadványaival, adataival foglalkoznak, és a KSH-ra vagy intézményeire akár pozitív, akár negatív utalás történik. A hivatal vezetése mindezt szükségesnek tartotta a KSH-ról, a statisztikáról alkotott kép megismeréséhez, a közzétett helytelen adatok vagy megállapítások helyesbítéséhez, a további sajtómunka szervezéséhez.

Szintén a közvélemény, különösen a szakmai közvélemény tájékoztatását szolgálta a KSH vezetésének a későbbi korokra is kiható döntése, hogy 1982-ben felállított egy Információs szolgálat elnevezésű szervezeti egységet, amelynek létrehozását a KSH-ban rendelkezésre álló adatok állandóan növekvő mennyisége, a számítógépes adatfeldolgozásba bevont, ezen belül az adatbázisban tárolt adatok egyre nagyobb volumene indokolta. Az Információs szolgálat feladatává tették többek között, hogy az egységes statisztikai adatdokumentációs rendszerre támaszkodva felvilágosítást adjon az adatforrásokról, az elérhetőségük módjáról, feltételeiről, az engedélyezési eljárásról, továbbá, hogy segítse az érdeklődőt igényének pontos megfogalmazásában.

A KSH-nak fokozatosan kiterjedt és rendszeres nemzetközi adatszolgáltatási kötelezettségei voltak a KGST-vel és az ENSZ különböző szerveivel szemben (EGB, FAO, ILO stb.), ebben a tekintetben csak olyan adatokról volt szó, amelyek amúgy is nyilvánosságra kerültek. Szintén a külföld tájékoztatása érdekében a hivatal rendszeresen adott ki angol és orosz nyelvű országos évkönyvet, demográfiai évkönyvet és zsebkönyveket. Ezen túlmenően egyéni elbírálás alapján egyéb kiadványokról is készült angol, illetve orosz nyelvű fordítás.

A statisztikai tájékoztatásban már az 1960-as években számított a számítástechnika egyre erőteljesebb fejlődése, ez a tendencia a tárgyalt korszak második felében tovább erősödött. A számítástechnika és a statisztikai tájékoztatás három fő területre koncentrált. Az adatgyűjtés és a kiadványok megjelenése közötti idő a korszerű adatfeldolgozással, valamint a nyomdakész gépi táblák előállításával jelentősen lerövidült. A kiadványkészítés technikája is ezt segítette elő, oly módon, hogy a kiadványok arra alkalmas része közvetlenül, nyomdakész formában

tükörlapra került, amelyet a számítógépközpont állított elő. Ezt fejlesztették tovább úgy, hogy bevezették a számítógéppel történő fényszedést, amely tovább rövidítette a kiadványok készítésének határidejét.

A tárgyalt korszakban bővült a gépi adathordozókon történő adatforgalom, ami mind a központi, mind az igazgatási statisztika tájékoztatási lehetőségeit növelte, egyben szükségtelemmé tett bizonyos – főleg papíralapon történő – adatközléseket. E közlési forma a külföldre és a belföldre irányuló adatforgalomra egyaránt kiterjedt, a gépi adattárolásról és az egyedi adatok védelméről is külön rendelkezni kellett.

A számítógépes adatbázisoknak a tájékoztatásban betöltött szerepe is egyre fontosabbá vált, nemcsak a külső felhasználó részére kellett biztosítani az adatbázisokhoz történő hozzáférést, hanem a belső munkatársak is hozzáférhettek az adatállományokhoz, miáltal a tájékoztatáshoz szükséges információk gyűjtése is hatékonyabban megvalósulhatott.

7. Informatikai háttér

A szocialista korszak a számítástechnika jelentős fejlődésének és egyben útkeresésének jegyében telt. Az ország és ezen belül a hivatal vezetése érzékelte, hogy a korszak gazdasági és társadalmi fejlődésének alapvető tényezőjéről volt szó. Az államigazgatási intézmények közül a KSH az elsők között szembesült a téma fontosságával, főleg azért, mert feladatkörénél fogva nagy tömegű és szerteágazó információhalmazt kellett kezelnie. Az állami vezetés értékelte, hogy a hivatalnak jelentős tapasztalata volt számítástechnikai eszközök kezelése és rendszerbeállítása terén, ezért a tárgyalt korszak egészében alapvető szerepet szánt a KSH-nak a számítástechnika fejlesztése, országos elterjesztése és általában a számítástechnikai kultúra széles körű alkalmazása terén. Ebben az időszakban – különösen az 1970-es évektől – a hivatalnak kettős feladatnak kellett megfelelnie, egyrészt a statisztikai rendszer működtetéséhez a számítástechnikai eszközöket, módszereket kellett beépítenie, másrészt részt kellett vennie a számítástechnika országos mértékű fejlesztésében és elterjesztésében.

A hivatal munkatársai az adatfeldolgozási munkákat 1949 előtt általában manuálisan végezték el. (Kivéve az 1930. évi népszámlálást, ahol kísérlet történt az akkor korszerűnek számító lyukkártyagépek használatára.) Az 1949. évi népszámlálás érdemi változást hozott az adatfeldolgozási tevékenységben, mivel a KSH a kormány felhatalmazásával megvásárolhatott (bérelhetett) egy nagy kapacitású

IBM-lyukkártyagépparkot, amelynek üzemeltetésére 1951-ben külön vállalatot alapított, amely a továbbiakban a hivatal adatfeldolgozási igényeit kielégítette. Az 1950-es években a KSH a kézi feldolgozásokon túli ügyvitel-gépesítési munkákat általában ún. kiségépekkel (egyszerű író- és számológépekkel), középkategóriájú gépekkel (nagyobb kapacitású könyvelő és szorzógépekkel), lyukkártyarendszerű gépekkel és az 1950-es évek végén megjelenő elektronikus adatfeldolgozó berendezésekkel végezték el (*Pető, 1958*).

A különböző kapacitású berendezések közötti határok nem voltak élesek, a technikai fejlődés során egyre inkább elmosódottá váltak. A legegyszerűbb összeadó vagy pénztárgépek éppúgy, mint az automata könyvelőgépek vagy az elektromechanikus lyukkártyagépek egymásra tekintettel, közös rendszerben is üzemeltethetők voltak (*KSH Könyvtár, 1961*).

Az 1960-as években az adatkezelők körében nemcsak a kézi feldolgozásról, a kis számítógépek használatáról kellett átállni a lyukkártya rendszerű gépek igénybevételére, hanem a viharos gyorsasággal terjedő, nagy teljesítményű, belső programozású elektronikus számítógépek alkalmazásával is meg kellett barátkozni, és az ez utóbbi számítógéptípussal kapcsolatos ismereteket is el kellett sajátítani. Mindezek a folyamatok nagyon rövid idő alatt mentek végbe, és a statisztikai munka jellegét is átformálták. Ennek megfelelően az elektronikus feldolgozás a KSH-ban az 1966-ban beállított, Angliából beszerzett ICT 1904 típusú nagygéppel kezdődött, ami minőségi ugrás volt az időközben elavult lyukkártyás gépekhez képest. A programok archiválódtak, korszerűbb, nagy beírási sűrűségű, mágnesszalagos tárolók váltották fel a korábbi lyukkártyás kimenetet. Ekkor indult meg a statisztikai adatok mágnesszalagos archiválása, amivel lehetőség nyílt a statisztikai adatok többcélú és ismételt hasznosítására. Ezek a változások a statisztikai szakmára is hatottak, szemléletváltásra készítettek a statisztikusokat is, akiknek egyre bővülő köre kezdett számolni már az adatfelvételi-feldolgozási és közlési terveikben a számítástechnika megújuló lehetőségeivel (*Lakatos, 2015*).

Újabb nagy változást az IBM 370/1955-s berendezés 1975-ben történt használatba vétele jelentett. (1984-ben a kapacitásbővítés érdekében üzembe helyeztek egy újabb IBM 370/1955 nagyszámítógépet.) A változás nemcsak mennyiségi, hanem szemléletbeli is volt. Az ICL-gépekkel megjelenő elektronika alkalmazása alapvetően fenntartotta még a folyamatszemléletet, az IBM-berendezés adottságai és lehetőségei már egyre inkább a rendszerszemlélet alkalmazásának irányába tartottak. A viszonylag nagy tárolókapacitás, a fejlett operációs rendszer lehetővé tette az adatbázis-kezelő rendszerek alkalmazását, ami a KSH további számítástechnikai munkájára alapvető jelentőséggel bírt. Korszerűsödött a programozási technika is, a programozás szegmentáltabb lett, előbb a program struktúráját tervezték meg, előtérbe került a programtervezés. Bővültek a fordítóprogramok, növekedtek a hibafelderítő lehetőségek. Fontos változás, hogy az egyedi programok

mellett egyre inkább előtérbe kerültek a paraméterezzhető általános programok és programgenerátorok használata.

A hivatal vezetésének szervezeten is ki kellett alakítania a számítástechnikai adatfeldolgozás rendszerét. A KSH az adatfeldolgozást kezdetben kiszervezte az 1951-ben alapított Statisztikai-Gépi Adatfeldolgozási Vállalathoz (SGAV), azonban az 1960-as években már az újonnan felállított, KSH-n belüli Ügyvitel-gépesítési Főosztály, azon belül a később létrehozott KSH Számítástechnikai Igazgatóság (KSH SZIG) végezte a hivatal számítástechnikai adatfeldolgozási feladatait. A statisztikusok és az informatikusok harmonikus együttműködése érdekében 1980-ban felállították a Statisztikai Rendszerfejlesztő és Koordináló Főosztályt, ez igyekezett összekapcsolni a KSH szakmai főosztályainak feldolgozási igényeit a számítástechnikai kapacitás lehetőségeivel.

Az 1960-as évek végén tárcaközi bizottság alakult, amelynek feladata a magyarországi számítástechnikai fejlesztési program kidolgozása volt, ami kiterjedt mind a sokirányú műszaki fejlesztésre és az erre épülő gyártásra, mind a számítástechnika alkalmazásának gyorsabb ütemű elterjesztésére (*Pesti, 2011*). E munka eredménye volt a kormány 2038/1971. (XI. 26.) számú határozata a Számítástechnikai Központi Fejlesztési Programról (SZKFP) (*KSH Könyvtár, 1971*). A program célja egyfelől a számítástechnikai kultúra hazai megalapozása és elterjesztése volt, mert ez a társadalmi hatékonyság fokozásának és a gazdaság növekedésének feltétele; másfelől a korszerű számítástechnikai gyártás megszervezése, mert ez a gépipar struktúráját iparpolitikailag helyes irányba terelte. Az SZKFP fontos része a KSH feladatainak, felelősségi körének ismertetése, amelybe beletartozott a számítástechnikai alkalmazások országos szakmai felügyelete, az alkalmazásfejlesztés népgazdasági szintű koncepciójának és terveinek kidolgozása, a minisztériumok számítástechnikai alkalmazási bizottság tevékenységének koordinálása. A program iránymutatása szerint a hivatal közvetlen irányítása alá tartozik a központi keretből finanszírozott alkalmazási-kutatási fejlesztés, a regionális bér munkahálózat fejlesztése, a számítástechnika tanfolyami képzést és az Egységes Számítógép Rendszer (ESZR) számítógépeknek komplex kiszolgálását végző központi intézmények felügyelete, a számítástechnikai szolgáltatások árhatósági hatásköre, valamint az ESZR-együttműködésben az alkalmazásra kiterjedő magyar képviselő ellátása (*Pesti, 1978*). A KSH a számítástechnikai alkalmazás fejlesztésének keretében részt vett e témát érintő műszaki-gazdasági koncepciójának, tervjavaslatoknak, programtervezeteknek a kidolgozásában, a nemzetközi tervegyeztetésekben, a költségvetési szféra számítástechnikai alkalmazási célú beruházásainak tervezésében, a beruházásokhoz biztosított költségek kezelésében, végrehajtásuk figyelemmel kísérésében. Az egységesítés, szabványosítás érdekében a hivatal a számítástechnikai alkalmazás hatékonyságát elősegítő ajánlásokat, módszertani útmutatókat dolgozott ki. A KSH szervezte ebben a témá-

ban a nemzetközi együttműködés fórumait, részt vett a számítástechnikai-alkalmazási rendszerek kutatási, fejlesztési programjaiban. A számítástechnika-alkalmazás területére vonatkozóan a hivatal irányelveket, végrehajtási utasításokat fogalmazott meg az ár, az önköltség, a munkaügy területén, különböző ügyekben hatósági tevékenységet (például vállalat alapításokat) végzett, és ellenőrzési feladatokat látott el (*KSH Könyvtár, 1985b*).

Az SZKFP kiterjedt feladategyüttest szabott a hivatal vezetésére, ezért a KSH szervezeti felépítését is úgy kellett alakítani, hogy a számítástechnika-alkalmazás országos irányítása biztosítva legyen. Első lépésként létrehozták a Számítástechnikai Tájékoztató Irodát, ezenkívül a KSH Számítástechnikai Főosztály is részt vett az irányításban, illetve amikor 1974-től külön elnökhelyettes felügyelte az egész számítástechnikai területet, a feladatot a Számítástechnikai Titkárság vette át. 1980-tól a KSH alá rendelt vállalatok, intézmények irányítására Számítástechnikai-alkalmazási Főosztály létesült, és a Számítástechnikai Titkárság neve Számítástechnikai Felügyeleti Titkárságra változott. A számítástechnika irányításának ez a szisztémája egészen a rendszerváltozásig fennmaradt a hivatalban, utána viszont teljesen megváltozott, a számítástechnika-alkalmazás országos irányítása már nem tartozott a KSH feladatkörébe.

Az SZKFP-ről szóló kormányhatározat a KSH feladatául szabta a számítástechnika alkalmazásával kapcsolatos országos szintű feladatok szervezését, irányítását. Ennek teljesítése érdekében a hivatal vállalatokat, intézményeket alapított, a későbbiekben e vállalatok körét átalakította, míg végül az 1980-as évek elejére kialakult az a vállalati struktúra, amely a rendszerváltozásig elvégezte az SZKFP-ből adódó feladatokat (*Havass, 2011*). Terjedelmi korlátok miatt csak e vállalatok, intézmények nevének és működési idejének a felsorolására van mód:

- INFELOR (1965–1975): Információfeldolgozási Laboratórium, 1966-tól INFELOR Rendszerteknikai Vállalatként folytatta a tevékenységet, majd 1976-tól kissé kiterjedtebb feladatkörrel SZÁMKI (1976–1982) Számítógép-alkalmazási Kutatóintézet néven végezte tovább a munkát,
- OSZV (1973–1982): Országos Számítástechnikai Vállalat,
- SZÁMOK (1969–1982): Számítástechnikai Oktató Központ, 1973-tól – feladatkörét megtartva – a neve Nemzetközi Számítástechnikai Oktató Központ (NSZÁMOK) változott,
- SZÁMALK (1982–1990): Számítástechnikai Alkalmazási Vállalat, az OSZV, a SZÁMKI és a SZÁMOK összevonásával jött létre,
- ÁSZSZ (1975–1992): Államigazgatási Számítógépes Szolgálat,
- KSH SZÜV (1965–1990): Számítástechnikai és Ügyvitelszervezési Vállalat.

A KSH irányítása alá került számítástechnikai vállalatbirodalom előnyeiből más, a KSH irányítása alá tartozó cégek is részesültek, például a Statisztikai Kiadó

Vállalat (SKV) nyomdai számítógépes tevékenységét segítették ezek a cégek, és az Állami Népeességnyilvántartó Hivatal (ÁNH) számítógépparkjának fejlesztésében is részt vettek. A KSH a kormányzat által ráruházott feladatokból mind technikai, mind anyagi szempontból – a saját működésére tekintettel – előnyökhöz tudott jutni, például amikor kiépült a KSH SZÜV vidéki hálózata, annak a számítógépparknak otthont adó épületeiben a KSH-igazgatóságok is – a KSH közvetlen pénzügyi hozzájárulása nélkül – elhelyezést nyertek (*Lakatos, 2009*).

A rendszerváltozás után a KSH irányítása alá tartozó vállalatok, intézmények jó része megszűnt, illetve magánkézbe került.

8. Összefoglaló

Az 1949-re befejeződött államosítások új helyzetet teremtettek a statisztika számára. Az átalakult politikai, gazdasági és társadalmi környezetben a statisztika jelentőségét a tervgazdaság működtetése szabta meg, fő feladatává a tervteljesítés ellenőrzését és az eredmények nyomon követését tették meg. Az első évekre főleg a szovjet példa adaptálása volt jellemző, és a tervgazdálkodás bevezetése után a statisztikai szervezet országos átalakításával központosított statisztikai rendszert hoztak létre, aminek legfontosabb célja a kormány, a minisztériumok megbízható, gyors és főleg gazdaságstatisztikai adatokkal történő ellátása volt. Ebben az időben a KSH tájékoztatási rendszere lényegében titkosítva volt, a KSH jelentései – néhány, a nagyközönségnek szánt propagandisztikus tervjelentésen kívül – csak a párt- és állami vezetés szintjéig jutottak el. 1948 és 1956 között egy jelentős mértékben centralizált statisztikai rendszer állt fel, amelyben főleg gazdaságstatisztikai adatfelvételek és titkosított adatközlések domináltak.

1956 után lazult ez a központi irányítás, előtérbe kerültek a társadalomstatisztikai témák, oldottabbá, nyitottabbá vált a KSH publikációs tevékenysége, erőteljesebbé vált a matematikai-statisztikai és mintavételi módszerek alkalmazása. Az 1968-ban bevezetett új gazdaságirányítási rendszer egyre több statisztikai információt igényelt, mind a vállalati szférától, mind a lakosságtól. A tervutasításos rendszer visszaszorulása révén a gazdasági vezetés ritkábban kapott közvetlen információt a vállalati tevékenységekről, így rá volt szorulva a statisztikai jellegű információkra, amely adatok jelentős részét a KSH biztosította. A feladat végrehajtása érdekében az 1970-es évek elejétől a KSH véleményezte és koordinálta az adatgyűjtést elrendelni jogosult szervek adatgyűjtési tervezeteit, és az egységesség érdekében azt is megvizsgálta, hogy a tervezetek használják-e a KSH által kialakított fogalmi és módszertani rendszert.

Az 1970-es évek elejétől a KSH tájékoztatási tevékenységében tovább nőtt a részletesebb statisztikai elemzéseket tartalmazó kiadványok száma, egyre több tudományos fórum, konferencia állt rendelkezésre, hogy a KSH munkatársai elemzésük eredményeit ismertethessék. Ebben az időben a KSH tájékoztatási politikájában egyre nagyobb szerepet kaptak a tömegtájékoztatási eszközök, amelyeken keresztül a közvélemény tájékoztatása a statisztikai adatok révén a társadalmi-gazdasági folyamatok ismertetése történt meg, aminek eredményeképpen folyamatosan nőtt az ún. népszerű, a szélesebb közvéleményt tájékoztatni hivatott kiadványok száma és a tömegtájékoztatási kapcsolatok kialakításának jelentősége.

Az 1970-es évekre jellemző számítástechnikai fejlődés erősen érintette a hivatalt, azáltal, hogy – tekintettel ezen intézménynél felhalmozódott tapasztalatokra – a kormányzat jelentős szerepet szánt a KSH-nak a számítástechnika fejlesztése, országos elterjesztése és általában a számítástechnikai kultúra széles körű alkalmazása terén. Ezekben az években a hivatalnak kettős új feladatnak kellett megfelelnie, egyrészt a KSH-nak a statisztikai rendszer működtetésére a számítástechnikai eszközöket, módszereket kellett beépítenie, másrészt részt kellett vennie a számítástechnika országos mértékű fejlesztésében és elterjesztésében.

A tárgyalt korszakban a hivatalnak a számítástechnikában betöltött szerepe okán is a KSH anyagi helyzete általában stabil volt, aminek eredményeképpen jelentősen tudta támogatni dolgozóinak lakáshoz jutását, lakáskörülményeik javulását, kiterjedt jóléti hálózatot tudott működtetni, aminek eredményeképpen a munkatársi kohézió erősödött, a KSH-hoz lojális munkatársi közösség alakult ki.

Irodalom

- Halabuk L. (1975): Ökonometriai modellek és módszerek kutatása és alkalmazása Magyarországon. *Statisztikai Szemle*, 53(8–9), 821–838.
- Havass M. (2011): A SZÁMALK rövid története. In: Havass M. (szerk.): *A SZÁMALK és elődei*. Budapest (kiadó nélkül), pp. 9–15.
https://real-cod.mtak.hu/12652/1/A_SZAMALK_es_elodei.pdf
- Heincz E. (1958): A magyar statisztikai szervezet 90 esztendeje. *Statisztikai (megyei, városi) értesítő*, 8(1), 31–40.
- Holka L. (2017): A Központi Statisztikai Hivatal területi szerveinek történetéből. *Statisztikai Szemle*, 95(11–12), 1083–1099. <https://doi.org/10.20311/stat2017.11-12.hu1082>
- Keller M. (2022): Állami elvárások. A hivatalos állami statisztika és a társadalom megismerése a szocialista időszakban. *Korall*, 88. 123–138. <https://doi.org/10.52656/KORALL.2022.02.006>
- KSH Könyvtár (1953): *A KSH Kollégiumának határozata a statisztikai munka ellenőrzéséről, 1953.04.* Raktári jelzet: B.1.3.4. d. 1.
- KSH Könyvtár (1954): *A Központi Statisztikai Hivatal Igazgatóságainak ügyrendje, 1954.01.* Raktári jelzet: B.15.141. d. 5.
- KSH Könyvtár (1956): *Előterjesztés a közlésre kerülő adatok módosításáról, 1956.05.* Raktári jelzet: B.1.3.6.d. 5.

- KSH Könyvtár (1961): *Feljegyzés az ügyvitelgépesítés fejlesztésének irányelveiről és szervezeti kérdéseiről, 1961.01.* Raktári jelzet: B. 17.10.d. 2.
- KSH Könyvtár (1971): *A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 2038/1971. (XI.28.) sz. határozata a Számítástechnikai Központi Fejlesztési Programról, 1971.11.* Jelzet: B.1.5.9.d. 1.
- KSH Könyvtár (1972): *Előterjesztés a KSH tájékoztatási tevékenységéről és fejlesztéséről, 1972.10.* Raktári jelzet: B.1.3.23.d. 9.
- KSH Könyvtár (1978): *Előterjesztés a nyelvtanulás ösztönzéséről, 1978.04.* Raktári jelzet: B.1.3.31.d. 2.
- KSH Könyvtár (1980a): *Tájékoztató a KSH járási felügyelőségeinek megszüntetéséről, 1980.11.* Raktári jelzet: B.1.3.37.d. 3.
- KSH Könyvtár (1980b): *Tájékoztató a KSH káderhelyzetéről, 1980.04.* Raktári jelzet: B.1.3.32.d. 1.
- KSH Könyvtár (1984a): *Tájékoztató az ELAR összeíróhálózat munkájáról, valamint a létszám és bérhelyzetéről, 1984.02.* Raktári jelzet: B.1.1.69.d. 1.
- KSH Könyvtár (1985a): *Előterjesztés az országos alap nyilvántartások és egyéb számítógépes rendszerek statisztikai célú hasznosítására, 1985.09.* Raktári jelzet: B.1.3.43.d. 3.
- KSH Könyvtár (1985b): *Előterjesztés a KSH számítástechnikai-alkalmazási ágazati felelősségének tartalmáról, a feladatkör ellátásának módjáról és feltételeiről, 1985.04.* Raktári jelzet: B.1.3.34.d. 5.
- KSH Könyvtár (1986): *A területi szervek 35 éve, 1986.01.* Raktári jelzet: B.15.141.d. 1.
- KSH Könyvtár (1988): *A szakszervezet helye és szerepe a KSH intézményrendszerében (Elgondolások a szakszervezeti munka reformjához), 1988.01.* Raktári jelzet: B.1.6.19.d. 1.
- KSH (1998): *Tanulmányok a Magyar Statisztikai Szolgálat történetéből.* KSH, Budapest, 336 old.
- KSH Könyvtár (2014): *Portrék a magyar statisztika és népességtudomány történetéből. (Életrajzi lexikon a XVI. századtól napjainkig).* KSH Könyvtár, 2014. 307. old.
- Lakatos M. (2000): Az adatvédelem jogi szabályozása a magyar népszámlálások történetében. *Statisztikai Szemle*, 77(10–11), 794–812.
- Lakatos M. (2008): Beszélgetés dr. Huszár Istvánnal. *Statisztikai Szemle*, 86(3), 283–289.
- Lakatos M. (2009): Beszélgetés Pesti Lajossal. *Statisztikai Szemle*, 87(3), 312–317.
- Lakatos M. (2015): Beszélgetés Ormai Lászlóval. *Statisztikai Szemle*, 93(4), 376–385.
- Lakatos M. (2017): A Központi Statisztikai Hivatal története a rendszerváltozástól napjainkig, 1989–2017. *Statisztikai Szemle*, 95(11–12), 1121–1143.
<https://doi.org/10.20311/stat2017.11-12.hu1121>
- Lakatos M. (2023): *A Magyar Statisztikai Társaság történetének kronológiája (1922–2022).* 17–57 (100 éves a Magyar Statisztikai Társaság, Budapest, 2023. 401. old.).
<https://doi.org/10.20311/stat2023.10.hu0933>
- Pesti L. (1978): A számítástechnikai központi fejlesztési program végrehajtásának eredményei. *Statisztikai Szemle*, 56(12) 1173–1183.
- Pesti L. (2011): Visszaemlékezés a gépi adatfeldolgozás, a számítástechnika fejlődésére (1950–1990). In: Havass M. (szerk.): *A SZÁMALK és elődei.* Budapest (kiadó nélkül), pp. 69–88.
https://real-eod.mtak.hu/12652/1/A_SZAMALK_es_elodei.pdf
- Pető M. (1958): A gépi adatfeldolgozás fejlődése és helyzete hazánkban. *Statisztikai Szemle*, 36(4), 308–315.
- Péter (Pikler) Gy. (1949): A Statisztikai Szemle új folyama elé. *Statisztikai Szemle*, 27(1–5), 3–4.
- Varga L. (1977): A statisztikai munka szervezése és az adatfeldolgozás néhány kérdése. *Statisztikai Szemle*, 55(12), 1243–1248.
- Végvári J. (1992): A magyar statisztikai szolgálat jogi szabályozásának története. *Statisztikai Szemle*, 70(8–9), 710–724.
- Zala J. (1959): A magyar szocialista statisztika tíz éve. *Statisztikai Szemle*, 37(1), 3–11.